

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta  
Katedra pomocných věd historických a archivního studia  
Historické vědy – Pomocné vědy historické

**Jan Kahuda**

**Problematika rodinných archivů v Čechách. Příklad rodinného archivu  
Metternichů**

**Kapitola z dějin soukromého archivnictví**

An Issue of Family Archives in Bohemia. Example of Family Archives Metternich.  
Chapter to History of Private Archives

Teze disertační práce

Školitel: Doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc.

Konzultant: Prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc.

Praha 2015

## **Téma práce**

Základním cílem této práce je postihnout vývoje archivu šlechtického rodu Metternichů od jeho středověkých počátků až do současnosti, kdy tvoří tento archiv jeden z kmenových archivních souborů Národního archivu. Pozornost v této základní rovině práce je věnována zejména formování archivu a jeho doplňování jednotlivými dokumenty v dobovém kontextu, způsobům jeho zpracování, možnostem a trendům jeho využívání, činnosti osobností, které archiv spravovaly a formovaly, i jeho technickému zabezpečení a materiálnímu vybavení v rámci správy rodinného majetku.

Tento základní cíl je dále doplněn ve dvou směrech: 1. zařazením tématu práce do badatelského diskursu výzkumu dějin archivnictví a archivů probíhajícího s větší intenzitou od 60. let 20. století a 2. zařazením tématu do rámce vývoje archivnictví v českých zemích, s akcentem vývoje v období od roku 1848 do současnosti.

## **Pramenná základna**

Základním pramenem této práce tvoří fond Rodinný archiv Metternichů uložený v Národním archivu a jeho jednotlivé fondové části (Listiny, Starý archiv, Francisco-Georgicum, Acta Clementina, Acta Richardiana). Vzhledem k tomu, že dějiny tohoto archivu jsou podstatou práce, omezím se na tomto místě ke konstatování, že nejdůležitější prameny k dějinám samotného archivu (a zejména jeho zpracování) jsou uloženy ve fondové části Francisco-Georgicum (sign. 2602–2700a, kart. 393–400). Jedná se především o písemnosti normativní povahy (memoranda, instrukce), dále o různé dílčí soupisy a původní archivní pomůcky a o korespondenci osob pověřených správou archivu. Další prameny k dějinám rodinného archivu jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Plzni, pob. Nepomuk (fondy Velkostatek Plasy a Ústřední správa Metternichů). Zde se jedná především o korespondenci z období od konce 19. do poloviny 20. století týkající se zpřístupňování a využívání archivu. Pro dějiny metternichovského rodinného archivu po roce 1945 jsou klíčové fondy Ústřední zemědělsko-lesnický archiv a Státní ústřední archiv v Praze – archivní registratura uložené v Národním archivu a osobní fond Honc Jaroslav, PhDr. uložený v Archivu Národního muzea v Praze. Pro některé dílčí otázky bylo možné využít fondy Rakouského státního archivu ve Vídni (Kurrentakten, Nachlass Ludwig Bittner, Nachlass Hans Schlitter a Adelsarchiv – Hofadelsakten).

Pro obecnější téma zařazení dějin rodinného archivu Metternichů do dějin archivnictví v habsburské monarchii a Československu byly využity prameny pocházející z provenience úřadů a institucí, do jejich kompetence otázky archivnictví náležely (zde zejména fondy

Národního archivu Ministerstvo školství I, Ministerstvo vnitra – stará registratura, Ministerstvo vnitra – nová registratura, Ústřední zemědělsko-lesnický archiv, Československá archivní společnost, Ministerstvo vnitra – Státní archivní komise, Ministerstvo vnitra – Archivní správa MV a Státní ústřední archiv v Praze – archivní legislativa.

### **Teoretická a metodologická východiska**

V první kapitole práce je provedeno shrnutí a analýza dosavadního badatelského směru výzkumu dějin archivnictví a archivů, který je základní metodologickou oporou této práce.

Tento samostatný badatelský diskurs se formoval v 60. letech 20. století v rámci probíhající diskuse o pojetí archivnictví jako samostatného vědního oboru. Navazoval částečně na některé předchozí práce již z doby meziválečné a těsně poválečné (Eugenio Casanova, Adolf Brenneke), základní východiska a cíle však musely být nově formulovány. K tomu došlo především na světovém archivním kongresu v Madridu v roce 1968. Diskuse k tomuto tématu se zde zúčastnili tehdejší špičky oboru (Leopoldo Sandri, Robert-Henri Bautier, Wolfgang Leesch, Gerhart Enders, Gyözö Ember a další). Závěrečné usnesení konference zavazovalo delegáty k vypracování národních dějin archivnictví, jejichž sumarizací pak měly vzniknout univerzální dějiny archivnictví. Práce na těchto dějinách archivnictví měla kombinovat tři metodologické přístupy:

1. dějiny archivů jako institucí a archivní organizace v dané zemi;
2. dějiny archivních fondů a jednotlivých segmentů archivní činnosti;
3. biografie archivářů formujících tyto instituce a fondy i systém archivnictví v dané zemi.

Závěr madridské konference zůstal z různých důvodů nenaplněn (nedostatečný počet prací k dějinám archivnictví, odlišná a v řadě ohledů obtížně komparovatelná archivní tradice v jednotlivých zemích ad.). Konference nicméně iniciovala vznik několika pozoruhodných syntetických zpracování dějin státního (národního) archivnictví. Tyto práce vycházející výlučně z pohledu archiváře se zaměřily především na vývoj archivní správy dané země, institucionální dějiny archivů (opět s výrazně správněhistorickým akcentem) a biografické postihnutí činnosti profilových osobností. Nejvýznamnějšími výsledky tohoto přístupu jsou zpracování dějin rakouského archivnictví (Michael Hochedlinger navazující na starší práce Waltera Goldingera) a archivnictví italského (Elio Lodolini). Lodolini tento přístup obohatil o rovinu tzv. „archivní myšlení“, které chápe jako sebenazírání vlastního oboru, postihnutí koncepcí jeho rozvoje a aplikace těchto koncepcí v archivní práci.

Od konce 80. let 20. století se téma dějin archivnictví a archivů rozšiřuje i mimo vlastní archivní obec a stává se součástí tematické mnohovrstevnosti historické vědy. V jejím rámci

na jedné straně ztrácejí dějiny archivů svou samostatnost a výlučnost, na straně druhé jsou ale zařazeny do dosud neznámých nebo neakcentovaných souvislostí a jsou na ně aplikovány různé metodologické postupy. Nejdále v tomto smyslu postoupilo pojetí archivů jako mocenských center státní správy, které tvoří jeden z právních a informačních pilířů panovnické nebo státní moci a administrativy. V pracích Petera Růčka, Axela Behneho, Josého Luise Rodrigueze de Diego nebo Marca-André Grebeho je zdůrazňována role archivů při byrokratizaci, profesionalizaci a modernizaci státní správy, jejich úloha „duchovní pokladnice“ nebo „duchovní zbrojnice“ a jejich důležité postavení při výkonu správy státu. Sporadicky se objevují i upozornění na hospodářský a sociální význam archivů (rozpočet, investice, pracovní příležitosti, infrastruktura, vybavení) a jejich význam symbolický (s využitím teorie tzv. míst paměti formulované Pierrem Norou) – zde zejména umístění archivu, stavební historie objektu archivu, stavební úpravy, vnitřní vybavení, výzdoba, účelové zařízení a další.

Na samém počátku stojí pak další badatelský pohled vycházející tentokrát z pohledu uživatele archivu (zde především práce Markuse Friedricha). Tento pohled se zaměřuje na postižení konkrétního vztahu archivu a společnosti sledovaného obousměrně (postižení společenské a kulturní role archivu v dané společnosti (jeho vnímání společností) a způsoby formování archivu a jeho činnosti na základně vnější (společenské) objednávky). V této souvislosti jsou zkoumány zejména otázky přístupnosti a veřejnosti archivů v kontextu dobového vývoje, dále jeho teoretického a vědeckého pokroku reagujícího na aktuální vývoj historiografie i vědy obecně. V kontextu politického, společenského a kulturního vývoje je zkoumána rovněž otázka výběru (akvizice) archiválií, priority v jejich zpracování i začlenění archivu do politického, případně hospodářského a sociálního vývoje.

Poslední badatelský přístup k dějinám archivnictví a archivů se objevuje v posledních letech a dlouhodobě směřuje k jeho postmoderní definici. Archivy jsou zde vnímány jako pojem, nikoli jako jeho institucionální naplnění (Michel Foucault) nebo jako ukládací místo ve smyslu psychoanalytických teorií (Jacques Derrida). Tento badatelský směr označovaný jako archivologický dlouhodobě směřuje k definici archivu v kulturněteoretickém nazírání. Našel uplatnění především v americké literatuře, kde je dále rozvíjen (Richard J. Cox, Hugh A. Taylor).

V českém prostředí má archivněhistorický výzkum silnou tradici. První práce v této oblasti je možné registrovat již na počátku 20. století a v době meziválečné (Berthold Bretholz, Josef Borovička, Jaroslav Prokeš, Václav Vojtíšek), řada dalších vznikla v období posledních šedesáti let. Výzkum se orientuje především na institucionální dějiny archivů a jeho kmenoví

autoři se rekrutují většinou ze zkoumaného pracoviště (nejvýraznějších výsledků zde dosáhli Josef Kollmann, Ivan Štarha, v poslední době Zdeněk Kravar). Hlavní problém archivněhistorického výzkumu u nás představuje jeho malá koordinovanost a metodologická i koncepční nejasnost. Přes pokusy několika syntetizujících prací (Miloslav Volf, Josef Kollmann, Zdeněk Šamberger) nebyla dosud provedena základní periodizace dějin českého a československého archivnictví a nebyly definovány základní problémy jeho historie. Příslušná kapitola této práce se pokouší o analýzu dosavadních výsledků českého bádání v této oblasti (strukturováno dle podkapitol: edice pramenů, syntetická zpracování a tematické okruhy, institucionální dějiny, archivněhistorická biografistika).

### **Vývoj archivnictví v českých zemích a šlechtické rodinné archivy**

Šlechtické rodinné archivy představují vedle archivů církevních nejstabilnější a nejdéle existující segment soukromého archivnictví. Jejich vznik souvisí s etablováním šlechty jako sociální vrstvy a jejím větším zájmem na písemné fixaci právního pořízení. V českém prostředí dochází k tomuto trendu ve 2. polovině 13. století (jak dokázala ve svém výzkumu Sáša Dušková), kdy představitelé jednotlivých šlechtických rodů začínají (v první fázi pasivně) přijímat písemná právní pořízení (zejména majetkového charakteru), která uchovávají za účelem trvalého pojištění těchto privilegií.

Proces formování šlechty jako uzavřené vrstvy obyvatelstva a s tím související formování šlechtických archivů byl umožněn dočasným oslabením panovnické moci (v období interregna po smrti Přemysla Otakara II., v období vlády Jana Lucemburského, v období vlády Václava IV. a výrazně v období husitském).

Tento trend ústí postupně do vzniku modelu stavovského státu s výrazně etablovanou mocí stavovské obce zasahuje i do otázky šlechtických archivů. Ty se stávají od 16. století nejen trezory právních dokumentů, ale vedle výstavby šlechtických sídel, budování knihoven, uměleckých sbírek nebo formování krajiny slouží jako průmět a doklad strategie šlechtických rodů v oblasti vlastní prezentace. Jedním z projevů této rodové strategie je obrat k vlastní minulosti, vlastním kořenům a rodovému původu. Jejím vyjádřením je pak tvorba vlastních genealogií, spisů týkajících se dějin rodu nebo právě uspořádání rodinného archivu. Takové uspořádání nesleduje pouze důvody pragmatické, tj. evidenci a rychlou možnost vyhledání příslušného dokumentu, ale i rovinu obecně symbolickou související s vybavením a zařízením archivu (rožmberský archiv a osoba Václava Březana je zde nejznámějším příkladem).

K výrazné cézuře v dějinách šlechtického archivnictví v českých zemích dochází v pobělohorském období. Souvisí samozřejmě s celkovou změnou politické situace, kdy jsou

české země stále více integrovány do soustátí habsburské monarchie. V tomto období se zásadním způsobem mění i složení stavovské obce, řada šlechtických rodů o svůj majetek přichází pobělohorskými konfiskacemi a naopak do českých zemí pronikají (nejprve hospodářsky, později i mocensky) cizí šlechtické rody. V řadě případů dochází v českých zemích k budování rozsáhlé a dobře strukturované hospodářské domény těchto rodů, která jim umožňuje další etablování ve stavovské reprezentaci Čech, správních strukturách a nakonec i ve vrcholných funkcích v ústředním aparátu monarchie. Do českých zemí jsou často importovány i rodinné archivy vzniklé v oblasti původu nebo dřívějšího působení rodu.

Tyto archivy jsou zde začleněny do systému správy rodinného majetku a jsou dále doplňovány (metternichovský příklad je jedním z nich). Samotné složení archivů se však významně mění. Neobsahují již pouze právní dokumenty týkající se postavení nebo majetku rodu jako celku, ale inkorporují v daleko větší míře (u řady rodinných archivů doložitelné již od 16. století – např. lobkovického, rožmberského, ale částečně i metternichovského) osobní archivy jeho jednotlivých představitelů (včetně nových typů dokumentů – například korespondence). Další typy dokumentů zařazované postupně do rodinných archivů se týkají i hospodaření dějin rodu, správy jeho majetku nebo správy nad poddanským obyvatelstvem. Důležitou věcí je i postupné provenienční rozšiřování rodinných archivů související s postupným přebíráním veřejných funkcí představiteli šlechtických rodů (v diplomacii, ve státní správě, v zemské samosprávě, v poradních orgánech panovníka nebo ve dvorské službě). Tato činnost se samozřejmě odrazila i v obsahovém složení rodinného archivu, který v řadě případů obsahuje významné doklady o veřejném působení těchto představitelů rodu (metternichovský rodinný archiv a osobní archiv kancléře Metternicha je zde typickým příkladem).

K další vlně šlechtického zájmu o vlastní archivy dochází až v období konce 18. století. Souvisí s procesem postupného vzniku kritického dějepisectví, které začíná dokumenty uložené v archivech chápat jako historické prameny a požadovat jejich zpřístupnění. Tento trend zasahuje i šlechtické archivy. Ty se stávají pramennou základnou nejen rodového dějepisectví (existujícího již dříve, např. genealogické a heraldické práce vznikající již od 17. století jako produkt barokního dějepisectví), ale i prvních edičních prací – např. šlechtických diplomatářů (opět metternichovský diplomatář vzniklý na počátku 19. století je jedním z těchto příkladů). Stále více ale dochází k využívání archivů jako přirozeného pramene výzkumu různých obecnějších témat. Tyto archivy se stávají objektem zájmu historiků, kteří se často podílejí i na jejich zpracování (např. František Martin Pelcl, František Palacký, Max Dvořák, Josef Šusta, Jan Bedřich Novák, Josef Bergl, Václav Chaloupecký a další). Postupně

se tak objevuje ve větším měřítku fenomén rodinného archiváře, správce rodinného archivu, jeho zpracovatele a v některých případech i interpretátora historie rodu. V nejvyspělejších případech (v českém prostředí u archivů schwarzenberských, černínských a lobkovických) dospívá tento vývoj ve 2. polovině 19. století k trvalé konstituci rodinného archivu jako samostatného (odborného) „pracoviště“ v rámci struktur správy rodového majetku plnícího nejen úkoly správy svěřených archiválií v nejširším slova smyslu, ale přesahujícího tento rozměr jak do oblasti archivnictví jako oboru, tak do oblasti vlastní historické vědy.

V souvislosti s postupným prosazením ideje archivů jako institucí uchovávajících historické prameny se objevuje po roce 1848 v habsburské monarchii i aktivita státu vůči soukromým vlastníkům těchto pramenů. Její počátek bezprostředně souvisí se zrušením správní funkce velkostatku v roce 1848 a obavou o ničení důležitých pramenů k dějinám státu a dějinám habsburského rodu. Na tuto obavu reaguje stát zřízením několika orgánů, jejichž úkolem bylo zajištění základní evidence těchto archiválií: Centrální komise pro ochranu historických a uměleckých památek (zřízena 1853), resp. její III. sekce, Archivní rada (zřízena 1895), Komise pro novější rakouské dějiny (zřízena 1897). Péči posledně jmenované komise došlo k vydání popisu nejvýznamnějších šlechtických archivů v českých zemích (1913).

Otázka šlechtických archivů byla klíčovou otázkou i v novém československém státě. Základním problémem československého archivnictví byla neexistence archivní legislativy a roztržitá archivní síť. Její součástí byl i v roce 1919 nově vzniklý Československý státní archiv zemědělský, který přes řadu sporů prosadil svou roli v oblasti šlechtického archivnictví jako *via facti* (nikoli *via lege*) jistého metodického a koordinačního pracoviště. Zemědělský archiv prováděl systematické prohlídky šlechtických archivů (zejména patrimoniálních) a na tomto poli dosáhl řady úspěchů organizačních i vědeckých.

Tradice zemědělsko-lesnického archivnictví pokračovala i po likvidaci jeho samostatnosti v roce 1955 a jeho začlenění do vznikající jednotné sítě státních archivů v Československu. Důležitá byla v tomto ohledu kontinuita odborná i personální, do jisté míry existující dodnes.

Geneze šlechtických archivů byla ovšem problémem složitějším a naznačené vývojové schéma je pouze modelové a platné jen pro nejvyspělejší šlechtické archivy v Čechách. Vývoj konkrétního archivu byl individuální a poznamenaný řadou faktorů. Ty je možné rozdělit do následujících skupin:

1. Šlechtický rod a jeho historie (stabilita a kontinuita rodu, jeho postavení politické i hospodářské, role archivu v dějinách rodu – jeho doplňování, symbolický význam, vztah členů rodu k rodinnému archivu);

2. Finanční a technické zabezpečení archivu (stabilita jeho postavení v rámci správy rodového majetku, místo jeho uložení, vybavení a materiální zabezpečení, rozpočtová stabilita);
3. Geneze archivu (typ jeho vzniku: a) organický – přirozený a kontinuální vývoj od listinného archivu, přes složitý hierarchický systém uložení písemností až k samostatnému organizačnímu útvaru v rámci správy majetku rodu; b) inkorporovaný – archiv je z různých důvodů (především vymření rodu nebo prodeji majetku) předán následujícímu vlastníkovi nebo dědicům a inkorporován do jeho archivu; c) odvozený – rodinný archiv vzniká postupně odvozením (vyčleněním) z masy písemností ukládaných společně s patrimoniálními registraturami (tzv. zámecký archiv); d) rozloučený – ve speciálních případech vzniká rodinný archiv úřední rozlukou písemností (týká se většinou panovnických rodů v případě pozbytí jejich postavení);
4. Způsoby zpracování archivu: v zásadě se vyskytují dva způsoby zpracování: 1. přirozené (chronologické, dle typů dokumentů, dle jednotlivých provenienčních celků – osobních archivů jednotlivých členů rodu); 2. umělé (vlastní pořádací schémata většinou dle obsahu dokumentů bez ohledu na jejich provenienci);
5. Osoba archiváře: u většiny českých šlechtických archivů ke zřízení funkce stálého archiváře nedochází a péčí o archiv (pokud existuje) je pověřen buď jeden z úředníků velkostatku (vedle svých dalších povinností) nebo jednorázově najatý „odborník“ rekrutující se z řad místních elit (např. středoškolských učitelů). Vklad tohoto jednotlivce do historie rodinného archivu mohl být pak samozřejmě ambivalentní. V případě archivářů – úředníků pak byl samozřejmě akcentováno hledisko pragmatické, tj. využívání archiválií vlastníkem a jeho rodinou nebo správním aparátem velkostatku;
6. Vnější a nepředpokládané podmínky (např. zničení archivu důsledkem katastrofy, archiv jako válečná kořist, krádeže v archivech apod.);
7. Druhý život archivu (jeho osud po přechodu do státního vlastnictví, uložení, zpracování apod.)

### **Vývoj šlechtických archivů v Čechách dle periodizace R.-H. Bautiera**

1. období archivů jako listinných trezorů, tj. období cca 13.–počátek 16. století: archivy obsahují téměř výhradně listinný materiál z větší části příjemeckého vyhotovení, dochází k jeho prvnímu evidenčnímu podchycení formou kopiířů nebo primitivních inventářů (jedním z prvních dokladů je tzv. marientálský kodex z konce 13. století z rožmberského prostředí);



2. období archivů jako mocenských nástrojů, tj. 16. století – konec 18. století / 1. polovina 19. století: výrazně se mění skladba archivu obohacená o nové typy dokumentů (jak z hlediska diplomatických kategorií – aktový materiál, tak z hlediska obsahového), v některých případech dochází k zakotvení archivu v systému správy rodinného majetku a obsazení místa archiváře již v 16. století, archiv neslouží pouze účelům administrativně pragmatickým, ale i reprezentaci a má svůj význam symbolický. Tento trend (komplikovaný výraznými změnami ve složení české šlechtické obce po roce 1620 a dalšími faktory) dospívá v prostředí některých šlechtických rodů k trvalému systemizování rodinného archivu;
3. období archivů jako historických laboratoří, tj. období cca od poloviny 19. století: začleňuje šlechtické archivnictví do obecného vývoje archivnictví v habsburské monarchii, resp. Československé republice, i do historiografického diskursu. Na archiválie je postupně stále více nahlíženo jako na historické prameny a stávají se přirozenou bází pro historický výzkum. Dochází k formulování státního zájmu o tento tyto archivu, jak v rovině odborné (zabezpečení, evidence, zpracování, zpřístupnění, využívání), tak v rovině organizační (zřízení státních institucí s kompetencemi v dané oblasti, přijetí speciálních norem). V prostředí Československé republiky se pak tento státní zájem dále zvyšuje, na jedné straně vede ke zvýšení úrovně péče a vědeckého využití těchto archivních souborů (činnost Československého státního archivu zemědělského), na straně druhé pak po roce 1945 v souvislosti s obecnými změnami právního prostředí k postátnění šlechtických archivů a jejich začlenění do jednotného systému státního archivnictví) se všemi důsledky z toho plynoucími. Po roce 1989 dochází k opětné restituci některých šlechtických archivů, po stránce odborné a personální však trvá kontinuita.

### **Rodinný archiv Metternichů**

Podněty diskursu dějin archivnictví a archivů i celkový rámec vývoje archivnictví v habsburské monarchii i Československé republice představují základní rámec, ve kterém byly sledovány i dějiny rodinného archivu Metternichů. Tento rodinný archiv tak posloužil v práci nejen jako objekt primární analýzy, ale i jako příklad dokumentující, potvrzující, případně relativizující některé obecné teze formulované v předchozích kapitolách.

Rod Metternichů pocházel z oblasti středního Porýní, kde je připomínán počátkem 13. století jako jeden z říšských ministeriálních rodů s výraznými lenními vazbami na porýnská duchovní kurfiřtství (zejména arcibiskupství trevírské a kolínské). Metternichové nikdy nepřikročily k promyšlenému budování rodinné domény a zejména jejího hospodářského

potenciálu. Již od středověkých počátků a výrazněji pak v dobách raného novověku byla rodová strategie soustředěna především na působení v různých správních oblastech a vojenství. Výrazné bylo jejich působení v manské správě, později správě církevní korunované funkcí trevírského arcibiskupa Lotharem I. Metternichem (arcibiskupem v letech 1599–1623). Od 18. století pak spojil svou budoucnost s habsburskou dynastií a jeho představitelé počínaje Franzem Georgem Metternichem (1746–1818) se etablovaly především v diplomatických službách. Vrcholem této rodové strategie bylo pak působení Klementa Metternicha (1773–1859) ve funkci rakouského státního kancléře uplatňujícího rozhodující vliv na evropskou politiku 1. poloviny 19. století.

Tyto dvě naznačené tendence (absence rodové domény a výrazná veřejná činnost představitelů rodu) se promítly i do budování a skladby rodinného archivu. Ten je dosvědčen již počátkem 14. století, kdy se v koroboracích některých listin setkáváme s formulí, že dokument je uchováván vydavatelem „pro sebe a své potomky“. Archiv v tomto období byl samozřejmě archivem listinným a neměl pravděpodobně větší rozsah. Tato situace se výrazně změnila v první polovině 17. století, kdy Metternichové získali dědictvím majetek vymřelého rodu Winneburgů včetně říšského panství Winneburg-Beilstein, které jim umožnilo vstup do stavovské obce Vestfálska i získání titulu říšských hrabat v roce 1679. Rodinný archiv Metternichů náhle inkorporoval rozsahem mnohem větší archiv winneburský včetně archivu předchozích majitelů panství rodu Braunshornů. Tato skutečnost vyvolala první evidenci dokumentů. Ta spočívala v podstatě ve velmi primitivním očíslování a zregestování listin rozčleněných do několika řad podle příjemeckých okruhů. Tato situace v podstatě koresponduje s podobnými trendy u šlechtických archivů v Čechách, i když zde k základní evidenci dochází mnohem dříve, nejpozději v 16. století (např. archiv lobkovický, již dříve archiv rožmberský).

Další fáze budování rodinného archivu spadá až do období konce 18. století. Rod Metternichů tehdy ztratil v souvislosti s napoleonskými válkami veškerý majetek na levém břehu Rýna včetně rodinného paláce v Koblenzi, kde byl do té doby uložen rodinný archiv. O jeho podobě nemáme bohužel do té doby žádné zprávy. Spíše tedy z vnějších důvodů muselo být přikročeno k jeho celkové revizi, uspořádání a uložení na jiném místě. O této fázi nemáme bohužel žádné primární doklady a můžeme tedy jen na základě do současné doby dochovaných archiválií usuzovat, jak původní archiv vypadal (z hlediska formy i z hlediska obsahu). Uspořádáním archivu a zabezpečením jeho stěhování byl pověřen metternichovský úředník Ludwig Gaisser, o jehož identitě rovněž víme zatím bohužel velmi málo. Gaisser, který zřejmě nebyl pouhým administrativním byrokratem (je rovněž autorem metternichovské

kroniky, kterou začal psát na počátku 90. let 18. století) přistoupil k tomuto úkolu na jedné komplexně a poměrně sofistikovaně. Jeho pořádací schéma spočívající ve třech hierarchických úrovních (na první úrovni devět hlavních skupin: vlastní rodinné záležitosti, rodinný původ, rodinný majetek, hodnosti a vyznamenání členů rodu, církevní záležitosti, rodinná kronika, statky, správa majetku a varia) vykazuje základní znaky pertinenčního principu obvyklého pro toto období existence archivů. Gaisser je tvůrcem prvních podrobných repertářů (tzv. konsignací) podchycujících obsah rodinného archivu až na jednotlivinu.

Je patrné, že do archivu byly shromážděny písemnosti různé provenience, na jedné straně písemnosti rodu a jeho jednotlivých členů, na druhé straně pak písemnosti související se správou majetku (ty byly však zřejmě objektem rozsáhlých skartací, neboť z období před rokem 1800 nejsou například dochovány žádné metternichovské patrimonialní archivy – s výjimkou archivu velkostatku Kynžvart, který byl však uložen v Čechách a torza archivu velkostatku Winneburg-Beilstein, který ovšem v podstatě obsahuje pouze materiál listinný). Srovnáme-li situaci mezi metternichovským archivem v té době a rodinnými archivy v Čechách, ukazuje se, že metternichovský archiv byl v té době zcela mimo zájem rodu a v podstatě zde byly prováděny pouze ty nejnnutnější práce. O jeho využívání, jak z řad rodu a jeho zaměstnanců, tak prvními badateli (jako tomu bylo u jiných šlechtických archivů – např. Josef Dobrovský nebo František Martin Pelcl v Čechách) nemůže být ani řeči.

Celkový nezájem o rodinný archiv pokračoval i na počátku 19. století. Souvisel i se značnou nestabilitou rodové správy a majetku. V letech 1795–1828 byl archiv stěhován celkem čtrnáctkrát, než byl v roce 1827 definitivně uložen v budově bývalého cisterciáckého kláštera na nedávnu získaném panství Plasy. Tato etapa dějin rodinného archivu je již spojena s osobností kancléře Metternicha. Ten si jeho význam jistě uvědomoval, i když archiv překvapivě nezařadil do své reprezentační strategie podobně jako například knihovnu nebo velkoryse budované sbírky. Archiv byl zřejmě považován za sféru zcela privátní, ale také správní a byl odsunut do vedlejší metternichovské lokality v Plasích, které ale na druhou stranu kancléř Metternich zvolil za rodovou nekropoli. I když byly nalezeny doklady o příležitostném doplňování archivu i jeho občasném využívání (výhradně pro potřeby metternichovské centrální kanceláře), jednalo se o případy náhodné a málo frekventované.

Tento stav je v rozporu s důležitým vnímáním dějepisce (zejména tzv. patriotického dějepisce) i archivů jako institucí, které jinak kancléř Metternich vnímal výrazně pozitivně (příkladem je jeho podpora Domácího, dvorského a státního archivu ve Vídni). Vztah kancléře Metternicha k rodovým dokumentům byl tak naplněn pouze v rovině budování vlastního osobního archivu, resp. jeho části dokumentující jeho politickou činnost (tato část je

odnes označována jako Acta Clementina). Ta byla až do 70. let 19. století uložena zcela mimo rodinný archiv. Mělo jít o základnu k Metternichovým politickým pamětem, na kterých kancléř Metternich pracoval v závěru svého života. Pozoruhodné je, že shromáždil soubor dokumentace různé provenience, jak z úředních registratur, tak ze soukromých zdrojů.

K zásadní proměně rodinného archivu došlo až za kancléřova syna Richarda Metternicha (1829–1895), který v 70. letech 19. století pověřil historika a publicistu Alfonse von Klinkowströma (1818–1891) uspořádáním rodinného archivu. Teprve Alfons von Klinkowström je osobností, která v polovině 70. let 19. století provedla zásadní reformu rodinného archivu. Klinkowström rozčlenil archiv do tří základních celků (sbírka listin, tzv. starý archiv a pozůstalost kancléřova otce Franze Georga Metternicha – tzv. Francisco-Georgicum), později připojil i zmíněná Acta Clementina. Ke všem částem byly vyhotoveny podrobné pomůcky (tzv. reálná repertoria) a archiv začal být využíván. Ve srovnání s jinými šlechtickými archivy (např. schwarzenberským, lobkovickým, černínským a dalšími) dochází k této etapě velmi pozdě. Limitující faktor představovalo i uložení archivu v Plasích, což jeho využívání značně znesnadňovalo. Přesto dochází od konce 80. let 19. století k jeho pravidelnému využívání, jak členy rodu, tak úřednickým aparátem, od 90. let i prvními badateli. Dalším Klinkowströmovým zásadním vkladem je příprava osmisvazkové edice z pozůstalosti kancléře Metternicha (Aus Metternichs nachgelassenen Papieren, vydáno ve Vídni 1880–1884 a současně ve francouzské a anglické mutaci v Paříži a v Londýně). I na přípravě této edice se výrazně podílel Richard Metternich. Jejím cílem bylo přinést politickou biografii kancléře Metternicha na základě materiálu, který on sám shromáždil ve svém archivu. Šlo tedy o materiál výběrový, místy i tendenční (neboť Richard Metternich z různých důvodů rozhodl o vyřazení některých dokumentů jako příliš privátních). Přesto byla tato práce po stránce ediční na svou dobu příkladným dílem a představuje vrchol metternichovského rodového dědictví.

Ani po skončení Klinkowströmovy mise nebylo obsazeno místo rodinného archiváře osobností s historickými zájmy jako tomu bylo u jiných šlechtických rodů. Správou archivu byl pověřen některý z úředníků plaského velkostatku a tato situace trvala prakticky až do roku 1945.

V roce 1913 byl publikován profesorem pražské německé univerzity Ottokarem Weberem první popis archivu, který se tak stal (a je jím mnohdy dodnes) základní informací o archivu pro zahraniční historickou komunitu. Zároveň se objevily počátkem 20. století poprvé úvahy o možnosti uložení archivu ve vídeňském Domácím, dvorském a státním archivu, které však nebyly realizovány.

Po roce 1918 zůstal pak archiv na území nového československého státu, po roce 1918 byl dočasně zapečetěn, ale již od 20. let opět příležitostně využíván. Na rozdíl od jiných rodinných archivů (schwarzenberského, lichtensteinského a černínského) nebyla u metternichovského archivu vyvolána jednání o tzv. archivních dohodách uzavíraných na základě legislativy týkající se pozemkové reformy ve 20. a 30. letech. V období druhé světové války se sám rod Metternichů pokusil o uložení archivu ve Vídni, což bylo ale protektorátními úřady zamítnuto.

Po roce 1945 byl archiv společně s veškerým metternichovským majetkem konfiskován a uložen poměrně brzy v pražské centrále Ústředního zemědělsko-lesnického archivu. Vznikla tak jistá anomálie způsobující do budoucna značné problémy, kdy v rozporu s organizačními principy československého archivnictví byly rodinný archiv a archivy jednotlivých metternichovských velkostatků (Kynžvart a Plasy) uloženy v jiných archivech. Moderní uspořádání archivního fondu Rodinný archiv Metternichů bylo ve Státním ústředním archivu v Praze zahájeno až na přelomu 60.–70. let 20. století. Nebylo však zcela úspěšné, protože probíhalo částečně v rozporu s platnou metodikou. Došlo zde tak k porušení původní struktury fondu, v řadě aspektů bohužel nevratnému. S touto smutnou skutečností se Národní archiv potýká dodnes.

## Výběr pramenů a literatury

### ***Prameny archivní***

Národní archiv: fondy Československá archivní společnost, Krejčík Adolf Ludvík, PhDr., Ministerstvo školství I, Rodinný archiv Metternichů  
Státní oblastní archiv v Plzni: fondy Ústřední správa Metternich, Velkostatek Plasy  
Österreichisches Staatsarchiv Wien – Haus-, Hof- und Staatsarchiv: fond Kurrentakten  
Österreichisches Staatsarchiv Wien – Allgemeines Verwaltungsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, fond Adelsarchiv - Hofadelsakten  
Archiv Národního muzea, fondy Honc Jaroslav, PhDr., Kazbunda Karel, doc. PhDr., Volf Miloslav, PhDr.

### ***Prameny vydané***

Aus Metternichs nachgelassenen Papieren, hg. von dem Sohne des Staatskanzlers Fürsten Richard Metternich-Winneburg, geordnet und zusammengestellt von Alfons Klinkowström, Bd. 1–8. Wien 1880–1884.  
Hoffmannová, Jaroslava a kol.: Kancléř Metternich a jeho doba. Kanzler Metternich und seine Zeit. Chancellor Metternich and his time, edice CD-ROM, Praha 1994.

### ***Literatura***

Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs I. Wien 1913.  
Archivologie. Theorien des Archivs in Wissenschaft, Medien und Künsten. Berlin 2009.  
Bautier, Robert-Henri: La phase cruciale de l'histoire des archives. La constitution des dépôts d'archives et la naissance de l'archivistique, Archivum 18, 1968, s. 139–149.  
Bednařík, Tomáš: Historie knížecího fürstenberského archivu na Křivoklátě. Sborník Národního muzea – řada C, 38, 1993, s. 1–38.  
Behne, Axel Jürgen: Geschichte aufbewahren. Zur Theorie der Archivgeschichte und zur mittelalterlichen Archivpraxis in Deutschland und Italien. In: Mabillons Spur. Marburg 1992, s. 277–297.  
Boubín, Jaroslav: Adolf Ludvík Krejčík a jeho cesta k založení Československého státního archivu zemědělského. Sborník prací členů SSM Státního ústředního archivu v Praze 1, 1985, s. 96–152.  
Bouza, Erik: Náchodský zámecký archiv a spisovna velkostatku Náchod v období feudalismu a kapitalismu. Sborník archivních prací 11, 1961, s. 115–137.  
Brenneke, Adolf: Archivkunde. Ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des europäischen Archivwesens, hg. Wolfgang Leesch, Leipzig 1953.  
Bretholz, Berthold: Zur Reorganisation des österreichisches Archivwesens. Aus Theodor von Sickels Nachlass. Mitteilugen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Erg. Bd. 11, 1929, s. 795–799.  
Buben, Milan M.: Metternichové. Střední Evropa 9, 1993, s. 82–91.  
Burke, Peter: Papier und Marktgeschrei. Die Geburt der Wissensgesellschaft. Berlin 2001.  
Casanova, Eugenio: Archivistica, 2. vydání. Siena 1928.  
Čáda, František: Knižní sbírky na zámku Kynžvart. Praha 1965.  
Čechová, Gabriela: Rodinné archiv v novější zahraniční archivní literatuře. Archivní časopis 19, 1969, s. 150–163.  
Čechová, Gabriela: Seminář o rodinných archivech. Archivní časopis 19, 1969, s. 101–105.  
Černý, Václav: Slovníček archivní terminologie II. Názvosloví pro zemědělsko-lesnické archivy. Praha 1955.  
Černý, Václav: Státní archiv zemědělský a oblastní archivy zemědělské. Archivní časopis 2, 1952, s. 22–25.

- Delsalle, Paule: *Une histoire de l'archivistique*. Québec 1998.
- Die Archive des fürstlichen Hauses Schwarzenberg ä. L. Wien 1873.
- Drašarová, Eva: Jan Bedřich Novák. In: *Sborník prací členů SSM Státního ústředního archivu v Praze* 1, 1985, s. 207–265.
- Duchain, Michel: *The History of European Archives and the Development of the Archival Profession in Europe*. *The American Archivist* 55, 1992, s. 14–24.
- Emanuel Janoušek 1897–1970. Referáty ze semináře k 100. výročí narození českého historika zemědělství a lesnictví. Praha 1997.
- Ember, Gyözö: *On the Methodology of Archives-History*, *Acta Historica Scientiarum Hungaricae* 10, 1970, s. 171–192.
- Enders, Gerhart: *Probleme der Archivgeschichte der der Archivgeschichtsschreibung*. *Archivmitteilungen* 37, 1987, s. 63–67.
- Evans, Francis. *The history of archives administration*. Paris 1979.
- Fellner, Fritz: „... ein wahrhaft patriotisches Werk“. *Die Kommission für neuere Geschichte Österreichs 1897–2000*. Wien – Köln – Weimar 2001.
- Forgó, Hannelore: *Fürst Richard Metternich*. Wien 1945.
- Friedrich, Marcus: *Die Geburt des Archivs*. München 2012.
- Fuks, Ladislav: *Zámek Kynžvart – historie a přítomnost*. Karlovy Vary 1958.
- Goldinger, Walter: *Geschichte des österreichischen Archivwesens*. Wien 1957.
- Görner, Josef: *Rodinný archiv metternišský ve Státním ústředním archivu v Praze*. *Archivní časopis* 9, 1959, s. 144–150.
- Görner, Josef: *Vlastnické vztahy k archiváliím v I. republice*. *Archivní časopis* 13, 1963, s. 88–101.
- Grebe, Marc-André: *Akten, Archive, Absolutismus? Das Kronarchiv von Simancas im Herrschaftsgefüge der spanischen Habsburger (1540–1598)*, Frankfurt am Main 2012.
- Gregorovičová, Eva: *Kapitoly z dějin rodinného archivu toskánských Habsburků*. Praha 2013.
- Gregorovičová, Eva: *Způsoby zpracování toskánských Habsburků*. *Archivní časopis* 46, 1996, s. 203–213.
- Hanzal, Josef: *K dějinám patrimoniálního archivnictví na počátku 19. století*. *Archivní časopis* 13, 1963, s. 28–35.
- Haubertová, Květa: *Dějiny archivu rodiny knížat Paarů*. *Folia diplomatica* 7, 1958–1959, s. 49–68.
- Haubertová, Květoslava: *O archivářské činnosti F. M. Pelcla. Příspěvek k vývoji rodinného archivu falknovských Nosticů*, *Sborník archivních prací* 25, 1975, s. 339–357.
- Helešicová, Věra – Junčová, Jiřina: *Ústřední zemědělsko-lesnický archiv a jeho začlenění do Státního ústředního archivu v Praze*. In: *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců*. Praha 1995, s. 23–33.
- Hoffmannová, Jaroslava: *K problematice písemných pozůstalostí*. *Slovenská archivistika* 19, 1984, s. 141–145.
- Hoffmannová, Jaroslava: *Osobní, rodinné a rodové archivy*. *Archivní časopis* 45, 1995, s. 221–229.
- Hoffmannová, Jaroslava: *Rukopisy ve fondu Rodinný archiv Metternichů*. *Paginae historiae* 2, 1994, s. 175–198.
- Hofmann Gustav: *Rodinný archiv Notitzů rokytnicko-plánských*. *Západočeský historický sborník* 3, 1997, s. 29–74.
- Hofmann Gustav: *Rodinný archiv Windischgrätzů a jeho vývoj*. *Sborník archivních prací* 27, 1977, s. 110–142.
- Hochedlinger, Michael: *Österreichische Archivgeschichte. Vom Spätmittelalter bis zum Ende des Papierzeitalters*, Wien – München 2013.

- Hochedlinger, Michael: Von Schlössern, Käsestechern und Gesetzen. Zur Geschichte von (Adels-) Archivpflege und Archivalienschutz in Österreich. *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 56, 2011, s. 43–176.
- Holec, František: Archiv hlavního města Prahy. Kapitoly z dějin 1851–2001. Praha 2006.
- Homerová, Libuše: Antonín Markus – životopisná studie. *Archivum Trebonense* 12, 2011, s. 331–358.
- Honc, Jaroslav: Metternichové a jejich rodinný archiv. *Paginae historiae* 11, 2003, s. 193–219.
- Honcová, Jaroslava: Československý státní archiv zemědělský a jeho osudy. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší – supplementum* 4, 1998, s. 109–123.
- Honcová, Jaroslava: Literární pozůstalost PhDr. Jaroslava Honce. *Časopis Národního muzea – řada historická* 174, č. 1–2, s. 90–96.
- Humeníková, Eva: Karel Huss (1761–1838). *Sborník Chebského muzea* 1997, s. 42–97.
- Chalupa, Aleš: Rodina hrabat ze Šternberka-Manderscheidu a její archiv. In: *Rod Manderscheidů Šternberků. Z Eifelu do Čech*. Koblenz 1991, s. 19–24.
- Chmelík, Otto: Dějiny děčínského zámeckého archivu. In: *Amicae Decini cum honore. Pocta archivářce Heleně Smíškové k pracovnímu jubileu*. Děčín – Litoměřice 2012, s. 12–41.
- Chmelík, Otto: Rodinný archiv děčínských Thun-Hohensteinů, diplomová práce, PedF UJEP Ústí nad Labem 2001.
- Janečková, Jitka: „Mám ty Plzeňáky přece jen nakonec rád“. Fridolín Macháček, plzeňský historik, archivář, muzejník a kulturní pracovník. *Obraz života a přátelství v zrcadle korespondence s Václavem Vojtíškem*, rigorózní práce FF UK, Praha 2011.
- Janoušek, Emanuel: Několik úvah o patrimoniálních archivech. In: *Sborník prací věnovaných prof. dr. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám 1871–1931*. Praha 1931, s. 177–191.
- Janoušek, Emanuel: Osudy archivů na zkonfiskovaných velkostatech a jejich další správa. *Archivní věstník* 2, 1947, č. 3, s. 4–13.
- Janoušek, Emanuel: Osudy patrimoniálních archivů. *Časopis archivní školy* 9–10, 1933, s. 46–64.
- Janoušek, Emanuel: Patrimoniální správa a patrimoniální archiv. In: *Archivní příručka*. Praha 1948, s. 135–155.
- Janoušek, Emanuel: Vznik a počátky zemědělského archivu. Kapitola z historie českého archivnictví. *Archivní časopis* 18, 1968, s. 147–180 (přetisk In: *Z legend zemědělsko-lesnického archivnictví a agrární historie*. PhDr. Emanuel Janoušek. Praha 2008, s. 324–369).
- Jeřábek, Karel: Lobkovický archiv roudnický. *Zprávy českého zemského archivu* XI, 1948.
- Kadletz-Schöffel, Hedwig: *Metternich und die Wissenschaften*. Wien 1992.
- Kahuda, Jan: Bildungsweg des Staatskanzlers Metternich. In: *Adelige Ausbildung. Die Herausforderung der Aufklärung und die Folgen*. München 2006, s. 193–198.
- Kahuda, Jan: K počátkům zájmové organizace českých archivářů. In: *Pocta Josefu Kollmannovi*. Sborník k životnímu jubileu. Praha 2002, s. 125–135.
- Kahuda, Jan: Per vias rectas. Archivnictvím k nobileti. In: *Sborník k poctě Evy a Karla Waskových, západočeských archivářů*. Plzeň 2011, s. 174–177.
- Kahuda, Jan: Sto pět dnů v Plasích aneb pět zpráv pana archiváře. In: *Kde je domov*. Sborník k životnímu jubileu Raisy Machatkové. Praha 2002, s. 86–89.
- Kahuda, Jan: Z dějin rodinného archivu Metternichů. In: *Metternich & jeho doba*. Sborník příspěvků z konference uskutečněné v Plzni ve dnech 23. a 24. dubna 2009. Plzeň 2009, s. 125–129.
- Kalný, Adolf: Rodinný archiv Buquoyů (geneze, zpracování). *Archivní časopis* 43, 1993, s. 88–93.



- Klinkowström, Alphons von: Friedrich August von Klinkowström und seine Nachkommen. Wien 1877.
- Klinkowström, Georg von: Geschichte derer von Klinkowström. Kassel 1889.
- Kollmann, Josef: Dějiny ústředního archivu českého státu. Praha 1992.
- Kollmann, Josef: Josef Polišenský a edice Documenta Bohemica. In: Ad honorem Josef Polišenský 1915–2001. Praha 2007, s. 187–196.
- Kollmann, Josef: Státní archivní škola v Praze. Příspěvek k dějinám archivního školství. Sborník archivních prací 32, 1982, s. 225–307
- Kopička, Petr: Lobkovický archiv roudnický v roce 2010. Extradice fondu v kontextu jeho dějin. Archivní časopis 61, 2011, s. 341–404.
- Košťál, Miloslav: Archivy velkostatků a jejich majitelů. Archivní časopis 7, 1957, s. 7–15.
- Košťál, Miloslav: Tři zámecké archivy. Archivní časopis 19, 1969, s. 27–48.
- Krejčí, Marek L.: Zrušení svěřenectví, pozemková reforma a patrimoniální archivy. Právně historické poznámky k přístupu státních orgánů k ochraně písemných památek v meziválečném období. Z Českého ráje a Podkrkonoší – supplementum 4, 1998, s. 61–75.
- Krejčík, Adolf L.: Československý státní archiv zemědělský. Praha 1921.
- Krejčík, Adolf L.: Pozemková reforma a archivy velikých statků. Praha 1937.
- Krejčík, Adolf L.: Příspěvky k soupisu archivů velkých statků. Praha 1929.
- Kubíková, Anna: Březanovo uspořádání rožmberského archivu. Archivní časopis 51, 2001, s. 91–105.
- Kubíková, Anna: Osudy rožmberského archivu před schwarzenberskou archivní reformou. Archivum Trebonense 2002, s. 14–31.
- Kubíková, Anna: Rožmberský archiv v polovině 16. století. Archivní časopis 48, 1998, s. 129–146.
- Leesch, Wolfgang: Jede Archivgeschichtsschreibung muss einen streng wissenschaftlichen und eigenständigen Charakter tragen, Archivum 18, 1968, s. 152–153.
- Leesch, Wolfgang: Methodik, Gliederung und Bedeutung der Archivwissenschaft. In: Archivar und Historiker. Studien zur Archiv- und Geschichtswissenschaft. Berlin 1956, s. 13–26.
- Lodolini, Elio: „Una“ storia dell'archivistica. Un libro di Paul Delsalle. Rassegna degli Archivi di Stato 58, 1998, s. 104–113.
- Lodolini, Elio: Archivistica. Principi e problemi, 7. vyd., Milano 1995.
- Lodolini, Elio: Legislazione sugli archivi: storia, normativa, prassi, organizzazione dell'amministrazione archivistica, 2 sv., Bologna 2004–2005.
- Lodolini, Elio: Lineamenti di storia dell'archivistica italiana. Dalle origini alla metà del secolo XX. Roma 1991.
- Lodolini, Elio: Storia dell'archivistica italiana. Dal mondo antico alla metà del secolo XX, 5. vyd., Milano 2008.
- Markus, Antonín: Archivy a registratury na zabraném majetku pozemkovém. Časopis archivní školy 3, 1926, s. 1–12.
- Mašek, Petr: Knižní sbírky na zámku Kynžvart. Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie XII, 1993.
- Metodické návody a instrukce pro zpracování archivního materiálu. Sborník archivních prací 10, 1960, s. 134–152, 213–304.
- Metternich, Tatiana: Bericht eines ungewöhnlichen Lebens. Augsburg 1976.
- Metternichová, Tatiana: Svědectví o neobyčejném životě. Praha 1992.
- Mikušek, Eduard: Gollova škola a clam-martinický archiv ve Smečně. In: Ad honorem Josef Polišenský 1915–2001. Olomouc 2007, s. 237–245.
- Mikušek, Eduard: Gollova škola a Kommission für neuere Geschichte Österreichs. In: Jaroslav Goll a jeho žáci. České Budějovice 2005, s. 91–106.

- Mikušek, Eduard: Lobkowiczský rodinný archiv. In: Pocta Evě Šmilauerové. Sborník k 60. narozeninám PhDr. Evy Šmilauerové, CSc. Praha 1995, s. 73–80.
- Morávek, Jan: O archivech a registraturách na zabraném velkém majetku pozemkovém. Časopis archivní školy 1, 1923, s. 184–186.
- Nora, Pierre: Zwischen Geschichte und Gedächtnis. Berlin 1990.
- Nováková, Stanislava: Příspěvek k dějinám zámeckého archivu v Jindřichově Hradci do roku 1955. Archivum Trebonense 1996, s. 41–58.
- Nováková, Stanislava: Rodinný archiv Slavatů. Zpráva o rozsahu a možnostech využití fondu. Archivum Trebonense 2006, s. 28–39.
- Pánek, Jaroslav: Odkaz Václava Březana. In: Archivy a zítřek. Jindřichův Hradec 2000, s. 15–18.
- Papritz, Johannes: Archivwissenschaft. Marburg 1976.
- Pekař, Josef: Omyly a nebezpečí pozemkové reformy. Praha 1923.
- Pelant, Jan: O stadionských archiváliích a knihách. Plzeň 1971.
- Pitucha, Václav: Rodinný archiv Šporků. Sborník prací východočeských archivů 10, 2005, s. 237–273.
- Pocta nestoru české agrární historiografie. K jubileu PhDr. Josefa Tlapáka, CSc. Praha 2003.
- Polišenský, Josef: Otázky studia obecných dějin I. Prameny k obecným dějinám v českých archivech a knihovnách. Praha 1957.
- Posláním zemědělsko-lesnický archivář a agrární historik. In memoriam PhDr. Josefa Křivky. CSc. Praha 2006.
- Pšeničková, Jana: Ochrana historických památek a přírodních krás při provádění pozemkové reformy v ČSR. In: Politická a stavovská zemědělská hnutí ve 20. století. Studie Slovákého muzea Uherské Hradiště 5, 2000, s. 158–172.
- Radimský, Jiří: Lichtenštejnské archivy v Československu mezi dvěma válkami. Archivní časopis 13, 1963, s. 36–41.
- Rameš, Václav: Archivní dohoda. Archivum Trebonense 2002, s. 55–78.
- Rameš, Václav: Slovník pro historiky a návštěvníky archivů. Praha 2005.
- Redlich, Oswald: Ausgewählte Schriften. Zürich 1928.
- Reininghaus, Wilfried: Archivgeschichte. Umriss einer untergründigen Subdisziplin. Der Archivar 61, Heft 4, 2008, s. 352–360.
- Richterling, Helmut: Herrschafts-, Familien- und Hausarchive. Der Archivar 37, 1984, s. 413–420.
- Rummschöttel, Hermann: Die Entwicklung der Archivwissenschaft als wissenschaftliche Disziplin. Archivalische Zeitschrift 83, 2000, s. 7–21.
- Řezníček, Jan: Archiv a hlavní registratura Ditrichštejnů v Mikulově. Sborník archivních prací 26, 1976, s. 290–325.
- Sandri, Leopoldo: La storia degli archivi, Archivum 18, 1968, s. 101–113.
- Sandri, Leopoldo: La storia degli archivi. Rassegna degli archivi di Stato 18, 1958, s. 109–134.
- Schwineköper, Berent: Das „Gutsarchiv“ als Archivtypus. In: Archivar und Historiker. Studien zur Archiv- und Geschichtswissenschaft. Zum 65. Geburtstag von Heinrich Otto Meissner. Berlin 1956, s. 72–88.
- Skopal, Michael: Patrimoniální archiv Colloredo-Mannsfeldů v Opočně. Orlické hory a Podorlicko 11, 2001, s. 190–209.
- Skopal, Michael: Rodinný archiv Bubnů z Litic. Sborník prací východočeských archivů 11, 2007, s. 381–393.
- Skopal, Michael: Rodinný archiv Stubenbergů Kyšperk (Letohrad). Sborník prací východočeských archivů 12, 2008, s. 249–257.
- Slavíčková, Hana: Rodinný archiv Rohanů. Sborník archivních prací 35, 1985, s. 163–282.

- Smišková, Helena: Historická sbírka. Rodinný archiv Clam-Gallasů. Archivní časopis 44, 1994, s. 137–141; 48, 1998, s. 17–23.
- Smišková, Helena: Rodinný archiv Clary-Aldringenů, Teplice. Archivní časopis 55, 2005, s. 117–127.
- Smišková, Helena: Šlechtické rodinné archivy jako historický pramen. Rodinné archivy uložené v pobočce SOA v Děčíně. Porta Bohemica 1, 2001, s. 105–116.
- Smitka, Jiří: Fürstenberský archiv na Křivoklátě – jeho osudy od koupě Československým státem v roce 1929 po současnost. In: Karel Kazbunda, kulturní dědictví a mezinárodní právo. Semily – Turnov – Jičín 2013, s. 441–445.
- Šamberger, Zdeněk: Studie k dějinám československého archivnictví. Praha 2005.
- Štarha, Ivan: Moravský zemský archiv v Brně 1839–1989. Dějiny ústavu. Brno 2003.
- Švábenský, Mojmír: Počátky, názvy a zaměstnanci Moravského zemského archivu. Tři kapitoly z dějin. Brno 1991.
- Voldán, Vladimír: Šlechtické a velkostatkářské rodinné archivy jako soubory osobních pozůstalostí. Slovenská archivistika 4, 1969, s. 45–66.
- Vozar, Jiří: Rodinný archiv Merveldtů Lázně Bělohrad. Sborník prací východočeských archivů 11, 2007, s. 395–414.
- Weber, Ottokar: Bericht über die Bestände des fürstlichen Metternichschen Familienarchivs in Plaß, in: Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs I, Wien 1913, s. 140–156.
- Z legend zemědělsko-lesnického archivnictví a agrární historiografie. PhDr. Emanuel Janoušek. Praha 2008.
- Záloha, Jiří: Schwarzenberské repertáře z pohledu archivní teorie. Archivní časopis 15, 1965, s. 157–164.
- Záloha, Jiří: Schwarzenberský rodinný archiv (primogenitura). Archivum Trebonense 1996, s. 24–32.
- Zaoralová, Marie: Adolf Ludvík Krejčík – jeho působení v Moravském zemském archivu. In: 155 let archivnictví v českých zemích. Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně. Brno 1995, s. 105–110.
- Zaoralová, Marie: Dějiny brtnického collaltovského archivu. Sborník archivních prací 19, 1969, s. 241–257.
- Zaoralová, Marie: Rodinný archiv moravských Kouniců. Sborník archivních prací 42, 1992, s. 33–77.